

अर्द्धदेव पु० अर्द्धे समीपे तद्वर्त्ती देवानाम् । देवसमीपे वर्त्तमाने ।

“इन्द्रं न दत्ततरमर्द्धदेवम्” “दत्तहृणं ददधुर्द्धदेवम्” ऋ०

१, ४३, ८, ९ । “अर्द्धदेवं देवानामर्द्धे समीपे वर्त्तमानम्” भा०

अ(आ)र्द्धद्रोणिक लि० अर्द्धद्रोणमर्हति ठञ् । उत्तरपदस्य ढङिः

पूर्वस्ववा । अर्द्धद्रोणपरिमाणार्हं वस्तु नि स्त्रियां ङीप् ।

अर्द्धधार न० अर्द्धे धाराऽस्य । सुश्रुतोक्ते विंशतिशस्त्रमध्ये

शस्त्रभेदे “विंशतिः शस्त्राणि । तद्यथा । मण्डला-

पकरपलट्टिपलनखशस्त्रघट्टिकोत्पलपलकार्द्धधारस्त्रचीसुख

कुशपलाटोसुखशरारीसुखान्तर्ध्वलिचूर्चकगुठारिकाग्रीहि-

खारावेतसपत्नवडिशदन्तशङ्कोषण्य” इति । “द्विपलनख-

शस्त्रघट्टिकोत्पलपलार्द्धधाराणि छेदने भेदेने च” सुश्रु० ।

अर्द्धनारायण न० अर्द्धमर्द्धमितं स्थानं यस्य तादृशोनारा

यणो यत् “प्रवाहमवधिं कृत्वा यावज्जस्तचतुष्टयम् । अत्र

नारायणः स्वामी नान्यः स्वामी कथञ्चन” इत्युक्ते गङ्गायाः

प्रवाहवधिमहस्तचतुष्टयात्मके नारायणस्वामिके स्थाने ।

अर्द्धेनारीश्वर पु० अर्द्धाङ्गे या नारी तस्या ईश्वरः । हर-

गौरीरूपे शिवमूर्त्तिभेदे तद्रूपादि ध्यानशब्दे वक्ष्यते ।

अर्द्धनाव न० अर्द्धं नावः अच् समा० । नौकायास्तुल्यांशे ।

अर्द्धनिशा स्त्री अर्द्धं निशायाः एकदेशित० । अर्द्धरात्रौ ।

अर्द्धपण पु० अर्द्धं पणस्य । “वराटकानां दशकद्वयं यत् सा

काकिणी ताश्च पणश्चतस्रं” इत्युक्तपणस्याङ्गे काकिणीद्वये ।

अर्द्धपथ न० अर्द्धं पथः अच् समा० । मार्गस्य तुल्यांशे प्रदेशे ।

अर्द्धपाञ्चालिक पु० अर्द्धपञ्चाले भवः टण् उत्तरपदद्विः ।

अर्द्धपञ्चालदेशमने ।

अ(आ)र्द्धपादिक लि० अर्द्धपादं तच्छेदमर्हति ठञ् । पूर्व-

पदस्य वा ढङिः । अर्द्धपादच्छेदार्हं । “गोषु ब्राह्मणसं-

स्थासु कुरिकावाश्च भेदेने । पशूनां हरणे चैव दण्डः

कार्थ्योर्द्धपादिकः” मनुः अर्धपदं मर्हति ठञ् उत्तर-

पदस्य ढङिः पूर्वपदस्य वा । अर्द्धपदप्रमाणाहं उभयत्र

स्त्रियां ङीप् । [पोते (तिष्ठिरोति) ख्याते पक्षिणि ।

अर्द्धपीरावत पु० अर्द्धेन अर्द्धेन पीरावत इव । चित्कण्ठक ।

अर्द्धपुलायित न० “यतार्द्धार्द्धक्रमादूनैर्मण्डलायितवर्गितैः ।

उन्मुखस्याश्वस्यस्य गतिरर्द्धपुलायितमिति” परिभाषिते

अश्वगतिभेदे ।

अ(आ)र्द्धप्रस्थिक लि० अर्द्धप्रस्थमर्हति ठञ् “नातः” पा० नोत्तर

पदस्य ढङिः पूर्वस्व तु वा । अर्द्धप्रस्थप्रमाणाहं स्त्रियां ङीप् ।

अर्द्धभाग पु० अर्द्धं भागस्य । भागस्याङ्गे “तदर्द्धभागेन

बभूवस काङ्क्षितम्” कुमा० । अर्द्धभागमर्हति ठञ् वा पूर्व

पदद्विः । अ(आ)र्द्धभागिकः । अर्द्धभागार्हं लि० “जातो-

ऽपि दास्यां शूद्रेण कामतोऽशङ्करो भवेत् । ऋते पितरि

कुर्युस्तं भ्रातरस्त्वर्द्धभागिकम्” या० सूतिः ।

अर्द्धभाज् लि० भज्-णि उप० स० । अर्द्धां शङ्करे “निधीनां

तु पुराणां च धातुनामेव च क्षितौ । “अर्द्धभायक्षणा-

द्राजा भूसिरधिपतिर्हि सः” मनुः ।

अर्द्धभ्रम न० अर्द्धात् भ्रमोभ्रमणं यत् । “आहुरर्द्धभ्रमं नाम

ज्ञोकार्द्धभ्रमणं यदीति सर० कण्ठा० उक्ते शब्दावधारभेदे

यथा “स स त्व र ति दे नि त्वं

स द रा म र्ध ना शि नि ।

त्व रा धि क क सं ना दे

र म क त्व म क र्ध ति” किरा०

अग्निपुराणे तु “गोमूत्रिकार्द्धभ्रमके” इति कान्ततया-

पठित्वा “पादाङ्गाद्यैश्चतुर्भिश्च कुर्याद्विन्यासमेतयोः । न्यस्तता-

मिह वसू नामधेयः भ्रमभागिण्याम् । अधोऽधःस्थितवर्णां ना-

माचतुर्थपदं वयेत् । त्वर्थापादं नयेदूर्ध्वं पादाङ्गं प्राति-

लोभ्यत” इति तल्लक्षणमुक्तम् । अयमर्थः तिर्यग्गताः पञ्च-

रेखाः जङ्घागताश्च नव रेखाश्चेत्या एवं द्वाविंशत् कोष्ठानि

भवन्ति तत्र प्रथमादिपङ्क्तिक्रमेण एकैककोष्ठगैकैकाक्षरका-

श्चत्वारः पादाः क्रमेण पङ्क्तिचतुष्टके लेख्याः एवं लेखने

द्वाविंशद्वर्णा एकैककोष्ठगा भवन्ति । तत्र प्रथमपादाङ्गता

आद्याश्चत्वारोवर्णाः क्रमशोऽधोवर्त्तिनीषु प्रथमादिपङ्क्तिषु

यथा भवन्ति यथा च तस्यापराङ्गताश्चत्वारो वर्णा अन्ति-

मादिपङ्क्तिषु उर्ध्वोर्द्धक्रमेण अन्य कोष्ठगा भवन्ति तथा वर्णाः

ज्ञोके निवेद्याः । एवं द्वितीयपादाङ्गता आद्याश्चत्वारो

वर्णा अधोऽधःक्रमेण प्रथमादिपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठगाः

अपराधोऽधःक्रमेण तृतीयादिपङ्क्तिषु तृतीयकोष्ठगाः

अन्तिमादिपङ्क्तिषु चतुर्थकोष्ठगाः । तृतीयपादाङ्गता

वर्णाः प्रथमादिपङ्क्तिषु अधोऽधःक्रमेण तृतीयकोष्ठगा उत्त-

रार्धगाश्चत्वारो वर्णाश्च जङ्घोर्द्धक्रमेण अन्तिमादिषु षष्ठ-

कोष्ठगाः चतुर्थपादाङ्गता आद्याश्चत्वारोवर्णाः अधोऽधः-

क्रमेण प्रथमादिषु पङ्क्तिषु चतुर्थकोष्ठगाः उत्तरार्धगता

श्चत्वारो वर्णाश्च जङ्घोर्द्धक्रमेण अन्तिमादिषु पञ्चमकोष्ठगाः

यथा भवेयुस्तथा वर्ण विन्यासो विधेयः । एवं सति यथा

प्रथमादिपङ्क्तिक्रमेण चत्वारः पादाः पठितुं शक्यन्ते एवमुक्त-

प्रकारेण अधोऽधःक्रमेण च प्रथमादिकोष्ठगवर्णमहणेन एवं

अन्तिमादिषु जङ्घोर्द्धक्रमेण अन्तिमकोष्ठस्यवर्णमहणेन

उत्तरीत्या प्रथमादिपङ्क्तिषु द्वितीयादिकोष्ठस्यवर्णमहणेन